

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ У ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ НА РАННІХ І ПІЗНІХ СТАДІЯХ ЗАХВОРЮВАННЯ

В. І. Вовк

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Проведено психодіагностичне обстеження чоловіків на різних стадіях ВІЛ-інфекційного процесу. Зроблено висновок про необхідність врахування одержаних даних під час проведення психокорекційних, психотерапевтичних, реабілітаційних та профілактичних заходів у ВІЛ-інфікованих чоловіків.

Ключові слова: ВІЛ-інфекція, стадії ВІЛ-інфекції, чоловіки, психоемоційний стан.

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ У ВИЧ-ИНФИЦИРОВАННЫХ НА РАННИХ И ПОЗДНИХ СТАДИЯХ ЗАБОЛЕВАНИЯ

В. И. Вовк

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Проведено психодіагностичне обстеження чоловіків на різних стадіях ВІЛ-інфекційного процесу. Сделан вывод о необходимости учитывания полученных данных при проведении психокоррекционных, психотерапевтических, реабилитационных и профилактических мероприятий у ВИЧ-инфицированных мужчин.

Ключевые слова: ВИЧ-инфекция, стадии ВИЧ-инфекции, мужчины, психоемоциональное состояние.

УДК 364-787.522-057.87-054.62: 316.613.4

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ У ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

А. А. Осипенко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми адаптації іноземних студентів до навчання в українських вищих навчальних закладах та наведено теоретичне обґрунтування необхідності розвитку соціального інтелекту як компонента включення студента у соціальне життя суспільства. Досліджено рівень соціального інтелекту іноземних студентів та встановлено розрізнення у його розвитку у студентів першого та третього курсів. На основі результатів дослідження розроблено корекційно-розвивальну програму щодо підвищення рівня розвитку складових соціального інтелекту іноземних студентів. Проведено перевірку ефективності запропонованої програми та доведено її ефективність.

Ключові слова: адаптація, іноземні студенти, ВНЗ, спілкування, соціальний інтелект, корекційно-розвивальна програма.

Вступ

Інтернаціоналізація сучасної вищої освіти актуалізує проблему адаптації іноземних студентів до чужої їм дійсності вищої школи незнайомої країни. Для успішного управління навчально-виховним процесом іноземних студентів необхідно врахувати, що зі вступом до ВНЗ вони потрапляють у незвичне для них соціальне, мовне та національне середовище, до якого їм належить адаптуватися.

Адаптаційні можливості є предметом вивчення цілої низки наук, включаючи всі гуманітарні та медично-біологічні науки. Проте, загальноприйнятого визначення поняття адаптації немає. Розрізняють адаптацію як процес [4] і адаптованість, як найбільш стійкий стан організму в нових умовах (результат процесу адаптації) [12]. Незважаючи на відмінності між соціальною, фізіологічною, психологічною, біосоціальною, соціокультурною та іншими ви-

дами адаптації, в реальності, переплітаючись, вони виявляються окремими аспектами єдиного процесу.

Умови навчання у вищому навчальному закладі висувають підвищені вимоги до адаптивних механізмів студентів. Більшість нерво-психічних і психосоматичних розладів, які виникають у студентів, є результатом порушення процесу адаптації до умов навчання і виражають нестійкість адаптивних механізмів у тривалих і короточасних екстремальних ситуаціях [21].

Труднощі адаптації іноземних студентів відмінні за змістом від труднощів українських студентів (подолання дидактичного бар'єру), залежать від національних і регіональних характеристик і змінюються від курсу до курсу. У цілому етапи адаптації іноземних студентів до нового мовного, соціокультурного та навчального середовища складаються з вход-

ження в студентське середовище, засвоєння основних норм інтернаціонального колективу, вироблення власного стилю поведінки, формування позитивного ставлення до майбутньої професії, подолання «мовного бар'єру», посилення почуття академічної рівноправності [6].

Організація успішної адаптації іноземних студентів сприяє їх швидшому включенню у студентське середовище, полегшує процес навчання і виховання. Тому актуальним завданням є вивчення психолого-педагогічних аспектів адаптації іноземних студентів до навчально-виховного процесу, розробка психологічних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення їх адаптації.

І. В. Ширяєва визначає адаптацію іноземних студентів як «формування стійкої системи відносин до всіх компонентів педагогічної системи, що забезпечує адекватну поведінку, яка сприяє досягненню цілей педагогічної системи» [26]. Згідно з М. А. Івановою, адаптація — це передумова активної діяльності та необхідна умова її діяльності [10]. У цьому полягає позитивне значення адаптації для успішного функціонування індивіда в тій чи іншій соціальній ролі. Під адаптаційною здібністю розуміють здатність людини пристосовуватися до різних вимог середовища (соціальних і фізичних) без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту з середовищем [13].

На думку І. О. Кривцової, однією з найважливіших умов успішної соціокультурної адаптації іноземних студентів до нового освітнього середовища можна вважати організацію міжособистісної взаємодії і взаєморозуміння між викладачами та студентами, студентами — представниками різних культур всередині групи, факультету, університету, академії [14]. Наступною умовою, нерозривно пов'язаною з попередньою, є включення іноземного студента у практичну міжкультурну комунікативну діяльність.

У контексті професійної підготовки іноземних студентів найбільш значущими видами комунікативної взаємодії є міжособистісна та групова міжкультурна комунікація, оскільки іноземний студент постійно стикається з необхідністю вибудовувати міжособистісні і когнітивно-особистісні взаємини з однокурсниками — представниками країни перебування з метою вирішення освітніх завдань, при цьому від продуктивності такого роду комунікативної взаємодії багато в чому залежить ефективність професійної підготовки іноземних студентів у цілому [2].

Аналіз завдань щодо поліпшення процесу адаптації іноземних студентів, які стоять перед психологом, дозволив зробити висновки про те, що для успішної діяльності та

комунікації необхідні розвинуті компоненти соціального інтелекту і достатньо сформований та високий рівень соціального інтелекту [8, 15], під чим мається на увазі:

1) здатність до соціальної інтуїції (вміння адекватно сприймати ситуацію спілкування, розуміти стосунки, що складаються під час спілкування та усвідомлювати власний вплив на процес спілкування, розуміти причини ситуацій, що виникають);

2) здатність прогнозувати міжособистісні ситуації;

3) здатність запам'ятовувати велику розмаїтість імен та облич, яка необхідна для прояву гуманістичного відношення до соціального оточення, для підтримки довірчих відносин та для досягнення успіху у міжособистісній взаємодії суб'єктів;

4) здатність до соціальної перцепції (сприйняття інформації про фізичні та поведінкові характеристики об'єкта, формування уявлення про його наміри, здатності, думки, емоції тощо та про ті стосунки, які пов'язують об'єкт та суб'єкт сприйняття; уміння слухати співрозмовника);

5) здатність до саморегуляції (самоконтролю та емоційної стійкості);

6) здатність розуміти інших людей (розуміння потреб, мотивів інших людей, їх особливостей поведінки, психологічних захистів, які вони використовують);

7) здатність до емпатії (розуміння емоційного стану іншої людини за допомогою співпереживання, проникнення в її суб'єктивний світ, здатність зважати на стан інших людей, ставити себе на місце інших);

8) здатність до соціальної взаємодії та соціальної адаптивності [7, 11, 19].

На думку багатьох вчених (В. М. Куніцина, А. Л. Южанінова, Є. С. Михайлова-Альошина), саме високий рівень соціального інтелекту виступає провідним компонентом включення людини у соціальне життя суспільства, становлення спеціаліста соціальної сфери та управління, організатора та учасника функціонування сучасних комунікативних систем та інтеракцій [16, 20]. Виокремлення соціального інтелекту як спеціальної сфери психологічного дослідження обумовлено відносною автономністю та складністю цього феномену, який визначає успішність соціального пізнання, соціальної взаємодії та соціальної адаптації. У сучасних дослідженнях сформоване положення про те, що соціальний інтелект надає людині можливість розуміти саму себе, забезпечує таке трактування вчинків оточуючих, їх вербальних і невербальних реакцій, обумовлює процеси соціального пізнання, допомагає прогнозу-

вати розвиток міжособистісних відносин, загострює її інтуїцію і передбачливість, забезпечує психологічну витривалість, допомагає долати раптові кризи та тривалі стреси, та саме тому сприяє успішній адаптації людини та її саморозвитку.

Теоретично-методичну основу дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері соціальної психології, психотерапії, педагогіки. Аналіз наукової психологічної літератури свідчить, що в більшості праць учених розкриваються загальні проблеми соціальної адаптації як специфічної форми активності особистості (Б. Г. Ананьєв, Г. О. Балл, Ю. В. Гана, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв та ін.) [5, 27], соціально-психологічні проблеми адаптації молоді до нових умов існування та соціального оточення (О. І. Гончаров, А. Д. Єрдієв, Д. В. Іщенко, В. Л. Кікоть, О. Д. Сафін, О. В. Симоненко, Т. В. Середа та ін.) [9, 24, 25], питання впливу комунікативних здатностей на успішність адаптації (Н. М. Ануфрієва, Н. В. Волошина, П. А. Гончарук) [17, 23], аспекти впливу засобами психотерапії на підвищення рівня розвитку складових соціального інтелекту (О. С. Кочарян) [19].

Метою даної статті є розкриття особливостей адаптації іноземних студентів до української університетської дійсності, які вказують на необхідність використання виявлених характеристик у педагогічній та навчальній роботі з ними, зокрема засобом корекційно-розвивальної програми.

Матеріали та методи дослідження

З метою визначення рівнів соціального інтелекту іноземних студентів різних курсів навчання було проведено дослідження з використанням тесту Дж. Гілфорда та М. Салівена «Діагностика соціального інтелекту», результати якого наведено нижче.

Вибірку склали іноземні студенти першого (203 особи) та третього (111 осіб) курсів навчання медичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Загальна кількість досліджуваних — 314 осіб віком від 17 до 30 років.

Результати за методикою вираховуються за кожним субтестом окремо і за цим тестом в цілому. Композитна оцінка дає можливість порівнювати ступінь виразності окремих здатностей до пізнання поведінки у конкретного обстежуваного, а також порівнювати рівень розвитку здатностей до пізнання поведінки у різних людей. Методика дає можливість з'ясувати, наскільки людина може вгадувати наслідки поведінки та робити її прогноз на основі невербальних реакцій; оцінити чутливість до невербальних проявів станів; оцінити чутливість до відтінків людсь-

ких відносин, вірне розуміння того, що люди говорять один одному в окремих ситуаціях; виявити здатність до розпізнавання міжособистісних відносин у динаміці, логіки їх розвитку; оцінити, наскільки людина здатна використовувати логічні умовиводи для прогнозу поведінки на основі неповних даних.

Результати дослідження та їх обговорення

Отже, на базі проведеного дослідження та внаслідок отриманих даних, враховуючи, що загальний рівень соціального інтелекту у застосованій методиці інтерпретується як рівень розвитку соціального інтелекту як провідної здатності, що впливає на успішність адаптації дитини у суспільстві, маємо змогу навести такі результати.

По-перше, кожному значенню, отриманому досліджуваними, був присвоєний рівень, якому воно відповідає. Таким чином, студентів першого та третього курсів було розподілено за рівнями — низьким, середнім та високим. У процентному співвідношенні показники розподілилися таким чином: серед студентів першого курсу 14,78 % мають низький рівень розвитку соціального інтелекту, 69,95 % — середній та 15,27 % — високий. 18,00 % студентів третього курсу мають низький рівень, 67,58 % — середній та 14,42 % — високий рівень розвитку соціального інтелекту.

Дослідження загального рівня соціального інтелекту дітей шкільного віку за методикою Дж. Гілфорда та М. Салівена показало, що більшість високих показників було виявлено серед студентів першого курсу навчання, в той час як студенти третього курсу, де показники розвитку соціального інтелекту можна було очікувати вищими згідно з особливостями особистісного розвитку, переважно отримали середній рівень розвитку досліджуваної здатності. Розвиток здатностей студентів розуміти почуття й виражати своє ставлення до них безпосередньо пов'язаний з особистим успіхом студентів у різних видах діяльності: начальній, професійній, спілкуванні. Враховуючи вікові особливості психічного та фізіологічного розвитку студентів різних вікових груп та спираючись на провідні для кожного віку види діяльності, можна пояснити наявність отриманого розподілу: з кожним роком навчання поведінка студента стає більш соціально адаптованою, соціальна взаємодія відбувається паралельно з процесом усвідомлення особистості однолітків, де важко встановити чіткі характеристики. У цьому випадку отриманий розподіл вказав на більш розвинений загальний рівень соціального інтелекту у студентів першого курсу, де потре-

ба у соціальній адаптації, яка відбувається більшою мірою через спілкування, найбільш висока. Також необхідно відзначити, що результати, які були віднесені до низького рівня розвитку соціального інтелекту (за цією методикою), серед студентів обох курсів мають досить значні показники (14,00–18,00 %), що може бути обґрунтовано феноменом впливу соціального інтелекту на пристосування індивіда до соціального оточення: формування соціального інтелекту здійснюється на перших етапах розвитку особистості, здатність людини до сприйняття універсальних особливостей мови (розуміння не окремих слів, а інтерпретування ситуацій) сприяє розвитку соціального інтелекту як «базис» для розвитку всіх інших форм інтелекту на досить високому рівні, а тому є важким та тривалим процесом.

По-друге, цікавим є той факт, що більшість досліджуваних з низьким рівнем розвитку соціального інтелекту було виявлено саме серед студентів третього курсу навчання, що може вказувати на наявність певних складнощів у процесі спілкування, у спільній діяльності, груповій та міжгруповій взаємодії, керуванні й керівництві. Враховуючи можливість представників обох курсів покращити свої навички спілкування та підвищити рівень соціального інтелекту під час навчання в університеті, де є все необхідне для розвитку комунікативних здібностей, наступним кроком у вивченні проблеми соціального інтелекту студентів-іноземців була розробка корекційно-розвивальної програми, заснованої на визначених особливостях соціального інтелекту студентів різного віку.

Розроблена у відповідності до означеної мети та завдань корекційна програма розвитку соціального інтелекту іноземних студентів залежно від особливостей розвитку складових соціального інтелекту у різних вікових періодах включає три етапи [17, 22]:

1) початковий, де головними завданнями є:

- створення сприятливої, достатньо комфортної, емоційно теплої атмосфери, що сприятиме створенню довірчих відносин між учасниками;
- початок формування партнерських взаємовідносин між учасниками;
- розвиток інтересу, мотивації до заявленої теми.

2) основний етап, де:

- безпосередньо відбувається розвиток необхідних якостей за допомогою спеціальних відібраних прийомів та методів.

3) заключний етап, або завершення, на якому:

- підбиваються підсумки роботи у групі;
- студенти діляться думками;
- студенти відпрацьовують отримані вміння в групі, вчать використовувати їх у повсякденному житті.

Кожний день занять має чітку логіку та послідовність і містить у собі вступну, основну та заключну частини. Таким чином, кожне заняття має таку структуру:

- 1) вступ: роль та місце навички чи уміння, що піддається корекції та розвитку;
- 2) орієнтуючі основи: короткий список та опис технік, прийомів, вправ;
- 3) завершення: зворотній зв'язок, групове обговорення, домашнє завдання.

Структура заняття побудована таким чином, що у своєму складі воно має хоча б одну вправу, спрямовану на розвиток здатності, що входить до складу соціального інтелекту.

Основними цілями корекційної програми розвитку соціального інтелекту студентів-іноземців є:

1. Розвиток здатності передбачувати наслідки поведінки людей.
2. Розвиток здатності до розпізнання структури міжособистісних ситуацій у динаміці, розуміння логіки їх розвитку.
3. Покращення процесу запам'ятовування та вміння орієнтуватися у невербальних реакціях співрозмовника.
4. Розвиток емпатії, вдосконалення вміння розуміти почуття, думки і настрої учасників комунікації.
5. Розвиток відкритості та довірчих стосунків з іншими людьми, розвиток здатності ефективно працювати в умовах стресу.
6. Формування активної суспільної позиції, розвиток наполегливості та самостійності.
7. Підвищення рівня розвитку здатності до соціальної взаємодії.
8. Розвиток здатності уживатися один з одним, розвиток соціальної адаптованості.

Згідно з теоретичними засадами побудови структури корекційно-розвивальної програми [18] та орієнтуючись на вікові особливості прояву різних складових соціального інтелекту у студентів першого та третього курсів, розроблена програма була апробована на досліджуваних, які склали вибірку для нашого дослідження.

Для порівняння отриманих після застосування корекційно-розвивальної програми результатів з тими, що були виявлені на попередньому етапі, групи досліджуваних студентів були розподілені на експериментальну та контрольну групи відповідно. Після проведення дослідження результати підлягали кількісній, якісній та статистичній обробці. Для аналізу рівня статистичної достовірності розбіжностей між середніми зна-

ченнями показників, що визначають складові соціального інтелекту студентів різних курсів з контрольних та експериментальних груп було використано критерій Вілкоксона. На значному рівні достовірності ($p \leq 0,01$) були підтверджені розрізнення, отримані у експериментальній групі після проведення корекційно-розвивальної програми, зокрема підвищення рівня соціального інтелекту у студентів першого курсу. Для студентів третього курсу статистично було доведено підвищення рівнів соціального інтелекту, але на меншому рівні достовірності ($p \leq 0,05$).

Отриманий розподіл даних підтвердив ефективність розробленої корекційно-розвивальної програми щодо підвищення рівня розвитку соціального інтелекту та дав змогу вплинути на розвиток провідних складових соціального інтелекту та тим самим підвищив загальний рівень розвитку соціальних здатностей у іноземних студентів.

Висновки

Таким чином, адаптація студентів-іноземців до освітнього середовища українського ВНЗ — це комплексне явище, успішність якого визначається багатьма параметрами і критеріями, що дозволяють поліпшити якість навчання іноземних студентів і досягти найкращих академічних результатів. Успішність процесу адаптації забезпечує адекватну взаємодію іноземних студентів з соціокультурним та інтелектуальним середовищем вищого навчального закладу, психоемоційну стабільність, формування нових якостей особистості та соціального статусу, освоєння нових соціальних ролей, набуття нових

цінностей, осмислення значущості традицій майбутньої професії.

Враховуючи важливість ефективності процесу адаптації, необхідність створення умов для оптимізації процесу адаптації іноземних студентів до навчального процесу у вищій школі та орієнтуючись на отримані дані стосовно рівнів соціального інтелекту (як показника успішної адаптації) студентів першого та третього курсів, було запропоновано корекційно-розвивальну програму, ефективність якої було доведено статистично.

Запропоновані вправи, які складають основу змісту корекційної програми розвитку соціального інтелекту іноземних студентів, дозволяють зробити висновки, що в цілому така програма покликана: розширювати уявлення студента про себе та спрощувати процес пізнання інших людей; спрямована на розвиток рефлексії, емпатії, механізму ідентифікації та розуміння ролі міжособистісного зворотного зв'язку; покращує вміння входити в контакт з оточуючими та адекватно розпізнавати діагностичну інформацію у зовнішніх проявах партнера; розвиває вміння слухати та спостерігати співрозмовника; вдосконалює вміння передбачувати наслідки поведінки та розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій у динаміці.

Результати дослідження можуть бути застосовані для покращення комунікативних навиків студентської молоді, гармонізації процесу спілкування та підвищення ефективності адаптації іноземних студентів у суспільстві.

Література

1. Адаптация первокурсников: проблемы и тенденции / Л. Н. Боронина, Ю. Р. Вишневецкий, Я. В. Дидковская [и др.] [Текст] // Университетское управление: практика и анализ. – 2001. – № 4 (19). – С. 87–94.
2. Арсеньев Д. Г. Социально-психологические и физиологические проблемы адаптации иностранных студентов [Текст] / Д. Г. Арсеньев, М. А. Иванова, А. В. Зинковский. – СПб., 2003. – 160 с.
3. Бардина-Вижье Е. Ю. Социокультурная адаптация иностранных студентов в Украине: проблемы, агенты и механизмы [Текст] / Е. Ю. Бардина-Вижье // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – Вип. 16. – 2010. – С. 701–706.
4. Березовин Н. А. Адаптация студентов к жизнедеятельности вуза: психолого-педагогические аспекты [Текст] / Н. А. Березовин // Выбранные научные работы БДУ. – Минск, – 2001. – С. 11–25.
5. Витенберг Е. В. Социально-психологические факторы адаптации к социальным и культурным изменениям [Текст] / Е. В. Витенберг. – СПб., 1995.
6. Витковская М. И. Адаптация иностранных студентов к условиям жизни и учебы в России [Текст] / М. И. Витковская, И. В. Троцук // Вестник РУДН. – 2005. – № 6–7. – С. 267–283.
7. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка та чинники розвитку [Текст] / О. І. Власова. – К.: ІВЦ, 2005. – 307 с.
8. Геранюшкина Г. П. Социальный интеллект студентов-менеджеров и его развитие в условиях формирующего эксперимента: Дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук: 19.00.07 / Г. П. Геранюшкина. – Иркутск: ИрГУ, 2001. – 194 с.
9. Герасименко О. Л. Некоторые аспекты социокультурной адаптации иностранных студентов [Текст] / О. Л. Герасименко // Теория и практика преподавания русского языка как иностранного: материалы II Междунар. науч.-метод. конф., Минск, 15–16 мая 2008 г. – Минск: Изд. Центр БГУ, 2008. – С. 180–182.
10. Иванова М. А. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов первого года обучения в вузе [Текст] / М. А. Иванова, Н. А. Титкова – СПб., 1993.
11. Калина Н. Ф. Диагностика социального интеллекта личности [Текст] / Н. Ф. Калина // Журнал практикующего психолога. – 1999. – № 5. – С. 159–178.
12. Кондратова Н. О. Проблеми адаптації студентів ВНЗ: зміст, форми, психологічна специфіка [Текст] / Н. О. Кондратова // Психологія. Зб. наук. праць. – Вип. 2. – К.: НПУ, 1999. – С. 189–196.

13. Королинская С. В. Некоторые проблемы адаптации иностранных студентов английского отделения НФаУ [Текст] / С. В. Королинская // Физическое воспитание студентов. – № 4. – 2011.
14. Кравцова И. О. Социокультурная адаптация иностранных студентов к образовательной среде российского ВУЗа (на примере Воронежской государственной медицинской академии им. Н. Н. Бурденко) [Текст] / И. О. Кравцова // Фундаментальные исследования. Педагогические науки. – № 8. – 2011. – С. 284–291.
15. Кудинова И. Б. Социальный интеллект как предмет исследования [Текст] / И. Б. Кудинова, С. И. Кудинов. – Тольятти: ТГУ, 2007. – 168 с.
16. Куницына В. Н. Социальная компетентность и социальный интеллект: структура, функции, взаимоотношение [Текст] / В. Н. Куницына // Теоретические и прикладные вопросы психологии. – СПб., – 1995. – Вып. 1. – Ч. 1. – С. 48–61.
17. Ляховец Л. Развитие социального интеллекта методами тренинга сензитивности [Текст] / Л. Ляховец // Социальная психология. – 2008. – № 2. – С. 150–159.
18. Марасанов Г. И. Социально-психологический тренинг [Текст] / Г. И. Марасанов. – М.: Совершенство, 1998. – 208 с.
19. Мельник А. А. Социальный интеллект как многокомпонентная структура [Текст] / А. А. Мельник // Материалы міжнародної молодіжної науково-практичної конференції «Вектори психології – 2010». – Х.: ООО «Ріф», 2010. – С. 66–68.
20. Михайлова Е. С. Социальный интеллект: концепции, модели, диагностика [Текст] / Е. С. Михайлова. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2007. – 266 с.
21. Посохова С. Г. Психология адаптирующейся личности [Текст] / С. Г. Посохова. – СПб., 2001. – 240 с.
22. Прутченков А. С. Социально-психологический тренинг межличностного общения [Текст] / А. С. Прутченков. – М., 1991. – 48 с.
23. Савенков А. И. Концепция социального интеллекта [Текст] / А. И. Савенков // Одаренный ребенок. – 2006. – № 1. – С. 6–18.
24. Титаренко С. А. Особливості організації навчально-виховного процесу зі студентами-іноземцями у медичному вузі: матеріали доповідей навчально-методичної конференції / С. А. Титаренко.
25. Тевелєв Г. Е. Информационная система для оценки адаптации иностранных студентов [Текст] / Г. Е. Тевелєв, Л. И. Кабанова, Е. В. Михальченко // Вестник науки Сибири. Серия 6. Информационные технологии и системы управления. – Вып. № 1 (2). – 2012. – С. 134–138.
26. Ширяева И. В. Особенности адаптации иностранных студентов к учебно-воспитательному процессу в советском вузе [Текст] / И. В. Ширяева – Л., 1980.
27. Щуревич Г. А. Адаптация молодежи к высшей школе [Текст] / Г. А. Щуревич, А. В. Зинковский, Н. И. Пономарев. – СПб., 1994.

ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИОННОГО ПРОЦЕССА У ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ КОРРЕКЦИОННО-РАЗВИВАЮЩЕЙ ПРОГРАММЫ

А. А. Осипенко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В статье осуществлен теоретический анализ проблемы адаптации иностранных студентов к обучению в украинских высших учебных заведениях и приведено теоретическое обоснование необходимости развития социального интеллекта как компонента включения студента в социальную жизнь общества. Исследован уровень социального интеллекта иностранных студентов и установлены различия в его развитии у студентов первого и третьего курсов. На основе результатов исследования разработана коррекционно-развивающая программа по повышению уровня развития составляющих социального интеллекта иностранных студентов. Проведена проверка эффективности предложенной программы и доказана ее эффективность.

Ключевые слова: адаптация, иностранные студенты, ВУЗ, общение, социальный интеллект, коррекционно-развивающая программа.

FEATURES OF THE ADAPTATION PROCESS AMONG FOREIGN STUDENTS IN THE APPLICATION OF CORRECTING-DEVELOPMENT PROGRAM

A. A. Osipenko

V. N. Karazin Kharkiv National University

The article presents a theoretical analysis of the problem of foreign students' adaptation to study in Ukrainian universities. A theoretical grounds for the development of social intelligence as a component of the student's inclusion in social life is given. The level of foreign students' social intelligence was examined and the difference in its development for students of first and third years was determined. Based on the research results the correction and development program was developed to increase the level of development of the components of foreign students' social intelligence. Verification of the effectiveness of the proposed program was made and its effectiveness was proved.

Key words: adaptation, foreign students, institution of higher education, communication, social intelligence, correction and development program.